

УДК 334.012.64:332.1
JEL: L26; L53; O18; R11
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-6-206-215>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

©2026 ФЕДОТОВА Ю. В., ІВАНОВ В. М.

УДК 334.012.64:332.1
JEL: L26; L53; O18; R11

Федотова Ю. В., Іванов В. М. Теоретико-методичні засади дослідження малого підприємництва як чинника регіонального розвитку в сучасній ринковій економіці

Актуальність проблеми зумовлена тим, що в умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України мале підприємництво зазнало суттєвих трансформацій під впливом руйнування виробничої, енергетичної та транспортної інфраструктури, міграційних процесів, звуження внутрішнього попиту та обмеженого доступу до фінансових ресурсів, що потребує переосмислення теоретико-методичних підходів до дослідження його ролі як чинника регіонального розвитку. Мета статті полягає в поглибленні теоретико-методичних засад дослідження малого підприємництва як чинника регіонального розвитку та узагальненні емпіричних тенденцій його функціонування в умовах воєнного стану з урахуванням регіональної диференціації. Використано методи теоретичного узагальнення та системного аналізу для уточнення сутності понять «малий бізнес» і «мале підприємництво», а також методи статистичного та порівняльного аналізу для оцінювання макроекономічної динаміки, показників кредитування МСП і регіональних диспропорцій функціонування підприємницького сектора. Досліджено сутнісні характеристики малого підприємництва, його переваги та недоліки як форми господарювання, чинники розвитку в умовах мінливості зовнішнього середовища, а також динаміку основних макроекономічних показників України та світу протягом 2024–2026 років. За результатами дослідження виявлено, що основними бар'єрами розвитку малого підприємництва в Україні є брак фінансових ресурсів, дефіцит кваліфікованих кадрів та нестабільність нормативно-правового регулювання, інтенсивність прояву яких суттєво відрізняється між регіонами. Встановлено, що підприємства східних і південних регіонів зазнають у середньому в 1,5 раза вищих фінансових втрат порівняно із західними регіонами, характеризуються нижчим рівнем зовнішньоекономічної активності та вищою часткою тривалого призупинення діяльності, тоді як західні та північні регіони демонструють більшу стійкість, оптимізм щодо зростання обороту та зайнятості. Доведено, що функції малого підприємництва на регіональному рівні реалізуються нерівномірно залежно від внутрішнього ресурсного потенціалу території та масштабу впливу воєнних дій, що обґрунтовує необхідність диференційованого підходу до державної підтримки. Запропоновано практичні рекомендації щодо посилення адресності програм пільгового кредитування та донорської допомоги з урахуванням регіональних диспропорцій, а також визначено перспективні напрями подальших досліджень.

Ключові слова: мале підприємництво; регіональний розвиток; ринкова економіка; регіональні диспропорції; малий бізнес; воєнний стан; державна підтримка бізнесу.

Рис.: 2. **Бібл.:** 15.

Федотова Юлія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового інституту міжнародної освіти та гуманітарних наук, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Черноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Yuliya.Fedotova@kname.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7713-9359>

Іванов Віталій Миколайович – аспірант кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Черноглазівська, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: Vitalii.Ivanov@kname.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4442-8001>

UDC 334.012.64:332.1
JEL: L26; L53; O18; R11

Fedotova Yu. V., Ivanov V. M. The Theoretical and Methodological Foundations of Small Business Research as a Factor of Regional Development in the Modern Market Economy

The relevance of the problem is determined by the fact that, under the conditions of Russia's full-scale armed aggression against Ukraine, small business has undergone substantial transformations caused by the destruction of production, energy, and transport infrastructure, migration processes, the contraction of domestic demand, and limited access to financial resources, which necessitates a rethinking of the theoretical and methodological approaches to studying its role as a factor of regional development. The aim of the article is to deepen the theoretical and methodological foundations for studying small businesses as a factor in regional development and to generalize empirical trends in their functioning under martial law, taking into account regional differentiation. The methods of theoretical generalization and systemic analysis were used to clarify the essence of the concepts of «small business» and «small entrepreneurship», together with methods of statistical and comparative analysis to assess macroeconomic dynamics, SME lending indicators, and regional disparities in the functioning of the entrepreneurial sector. The essential characteristics of small business, its advantages and disadvantages as a form of economic activity, the factors driving its development amid external environmental variability, as well as the dynamics of key macroeconomic indicators in Ukraine and the world for 2024–2026 were examined. The results of the study revealed that the main barriers to the development of small businesses in Ukraine are the lack of financial resources, a shortage of qualified personnel, and the instability of legal and regulatory frameworks, the intensity of which differs significantly across regions. It was found that enterprises in the eastern and southern regions incur, on average, 1.5 times greater financial losses compared to those in the western regions, are characterized by a lower level of foreign economic activity and a higher share of prolonged business suspension, whereas the western and northern regions

demonstrate greater resilience and optimism regarding turnover growth and employment. It has been proved that the functions of small businesses at the regional level are unevenly realized, depending on the internal resource potential of a given territory and the scale of the impact of hostilities, thereby substantiating the need for a differentiated approach to State support. Practical recommendations have been proposed to enhance the targeting of preferential lending and donor assistance programs to address regional disparities, and promising directions for further research have been identified.

Keywords: small business; regional development; market economy; regional disparities; small and medium-sized enterprises; martial law; State support for business.

Fig.: 2. Bibl.: 15.

Fedotova Yuliia V. – PhD (Economics), Associate Professor, Deputy Director of the Educational and Scientific Institute of International Education and Humanities, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Chornohlazivska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: Yuliya.Fedotova@kname.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7713-9359>

Ivanov Vitalii M. – Postgraduate Student of the Department of Economics and Marketing, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Chornohlazivska Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: Vitalii.Ivanov@kname.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4442-8001>

Мале підприємництво є невід'ємним елементом ринкової економіки та одним із ключових чинників регіонального розвитку. Його роль визначається здатністю генерувати робочі місця, поповнювати місцеві бюджети, формувати конкурентне середовище та забезпечувати гнучку реакцію на зміни ринкової кон'юнктури. В умовах глобальної економічної нестабільності та повномасштабної збройної агресії росії проти України зазначені функції набувають особливого значення: саме суб'єкти малого підприємництва забезпечують збереження економічної активності на місцевому рівні в тих регіонах, де великий бізнес або згорнув діяльність, або суттєво скоротив її масштаби. Водночас воєнний стан спричинив комплекс системних бар'єрів, які суттєво обмежують потенціал розвитку малого бізнесу та поглиблюють між-регіональні диспропорції в його функціонуванні. Це зумовлює необхідність переосмислення теоретико-методичних підходів до дослідження малого підприємництва крізь призму регіонального розвитку з урахуванням нових реалій.

Наукова проблема, на розв'язання якої спрямована стаття, полягає у формуванні цілісного теоретико-методичного підходу до дослідження малого підприємництва як чинника регіонального розвитку в умовах воєнного стану. Питання адаптації теоретичних засад і системи оцінювальних показників до умов тривалого збройного конфлікту, глибокої регіональної диференціації та структурної трансформації підприємницького сектора залишаються недостатньо дослідженими, що і визначає актуальність та наукову значущість цього дослідження.

Передбачено вирішення таких завдань: уточнення сутності та змісту базових категорій «мале підприємництво» і «малий бізнес»; систематизація чинників розвитку суб'єктів малого підприєм-

ства в умовах мінливості зовнішнього середовища; характеристика бар'єрів розвитку малого підприємництва в умовах воєнного стану; визначення системи показників оцінки його впливу на регіональний розвиток; аналіз регіональних диспропорцій у функціонуванні підприємницького сектора України.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ ТА АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичні засади дослідження малого підприємництва розробляли як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Питання термінологічного розмежування базових категорій висвітлено у працях С. М. Лихолат [4] та В. В. Міци [5]; регіональний вимір розвитку малого та середнього підприємництва досліджували І. М. Вахович і Ю. О. Шейко [3], О. І. Благодарний, Г. Ф. Толмачова та О. С. Квілінський [1], Н. В. Статівка і Л. В. Дробязко [8], Т. Ф. Рябоволик і А. О. Доренська [7]; проблематику розвитку МСП в умовах кризових явищ і воєнного стану – Н. В. Блага [2], Л. Д. Яценко [9], Програма розвитку ООН в Україні [6], а також А. Dligach і A. Stavytskyi [10], M. O. Erdiaw-Kwasie et al. [11], S. K. Naradda Gamage et al. [12], M. Oklander, T. Oklander, O. Yashkina et al. [15]. Аналітичну основу у сфері державної політики підтримки МСП формують матеріали OECD [13] та OECD/EBRD [14].

Попри значний науковий доробок, питання комплексного теоретико-методичного дослідження малого підприємництва як чинника регіонального розвитку в умовах тривалого збройного конфлікту залишаються недостатньо опрацьованими, що й обґрунтовує необхідність цього дослідження.

МЕТА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є систематизація теоретико-методичних засад дослідження малого підприємництва як чинника регіонального розвитку в

сучасній ринковій економіці з урахуванням специфіки функціонування підприємницького сектора України в умовах повномасштабної збройної агресії. *Гіпотеза дослідження* полягає в тому, що ефективність малого підприємництва як чинника регіонального розвитку визначається не лише загальноекономічними умовами, а й специфікою регіонального середовища, що зумовлює необхідність диференційованого підходу до формування інструментів державної підтримки МСП на регіональному рівні.

У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових методів: *аналізу та синтезу* – для вивчення наукових підходів до визначення сутності малого підприємництва; *систематизації та узагальнення* – для формування цілісного теоретико-методичного підходу; *порівняльного аналізу* – для виявлення регіональних диспропорцій у функціонуванні підприємницького сектора; *статистичного методу* – для опрацювання кількісних показників діяльності МСП у регіональному розрізі.

Інформаційну базу дослідження сформовано на основі нормативно-правових актів України, аналітичних матеріалів, а також наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних дослідників у фахових виданнях, індексованих у міжнародних наукометричних базах даних.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Малий бізнес є формою організації підприємства та важливим сектором національної економіки, що чинить безпосередній вплив на регулювання кон'юнктури на ринку праці шляхом створення нових робочих місць, а отже, скороченням рівня безробіття; задоволенням потреб населення завдяки насиченню ринку товарами та послугами; зростанням добробуту населення.

Ефективне функціонування малих підприємств є джерелом поповнення доходів бюджетів різних рівнів і формування обсягу ВВП.

Світова економіка в останні роки демонструє помітну стійкість, незважаючи на погіршення економічного та геополітичного середовища. У 2025 році динаміка зростання залишалася стабільною: обсяг світового ВВП збільшився на 3,3% у річному вимірі (*рис. 1, панель А*) [13]. Оперативні індикатори на початок 2026 року свідчать про збереження стійких темпів глобального економічного зростання як у секторі послуг, так і в промисловості. При цьому технологічно орієнтовані галузі демонстрували прискорене розширення, насамперед в Азії та Сполучених Штатах. На тлі ескалації конфлікту на Близькому Сході березневі прогнози ОЕСР на 2026 рік оцінюють глобальне зростання на рівні 2,9% у 2026 році з подальшим незначним підвищенням до 3,0% у 2027 році.

У 2025 році прискорення випуску товарів і торговельної активності, значною мірою зумовлене очікуваннями підвищення тарифів, стало одним із факторів посилення темпів глобального економічного зростання. Відповідно, у першому півріччі 2025 року промислове виробництво демонструвало вищі темпи приросту порівняно із середнім рівнем 2024 року в більшості економік. У другій половині року динаміка світового зростання додатково зміцнилася під впливом масштабних інвестицій у сферу штучного інтелекту та пов'язаного з ними розширення виробничої активності, а також завдяки сприятливим фінансовим і фінансовим умовам.

Інфляційні процеси у 2024 році характеризувалися зниженням у більшості економік (*рис. 1, панель В*). Станом на кінець 2025 року очікувалося

Рис. 1. Динаміка глобального зростання ВВП і розвитку інфляції [13]

поступове повернення інфляції до цільових орієнтирів майже в усіх великих економіках до середини 2027 року. Водночас на фоні енергетичних цінових шоків, пов'язаних із ескалацією конфлікту на Близькому Сході, у 2026 році прогнозується тимчасове прискорення інфляції з подальшим її послабленням у 2027 році за умови згасання енергетичного тиску. При цьому інфляційна динаміка залишається неоднорідною між країнами: у Бразилії, Мексиці, Туреччині, Великій Британії та США вона перевищує цільові орієнтири центральних банків. Ознаки відновлення інфляційного тиску також спостерігалися ще до загострення конфлікту на Близькому Сході в Австралії, а помірне прискорення відбулося в Індії, Індонезії, Італії та Південній Африці. Натомість у Єврозоні загалом, а також у Кореї та Канаді інфляція зберігала відносну стабільність.

Попри масштабні руйнування, спричинені повномасштабною агресією росії, економіка України зберігає здатність функціонувати та демонструє адаптивність до надзвичайно складних умов. Воєнні дії зумовили комплекс системних викликів для бізнесу, зокрема значні втрати енергетичної, транспортної та іншої критичної інфраструктури, пошкодження виробничих потужностей підприємств, інтенсивні міграційні процеси, що послаблюють ринок праці та звужують внутрішній попит, а також суттєві логістичні обмеження. Сукупний вплив зазначених факторів ускладнює стратегічне планування та стримує економічну активність.

Водночас завдяки високому рівню економічної адаптивності та системній підтримці міжнародних партнерів у 2024 році продовжився відновлювальний тренд, хоча його темпи залишалися нижчими порівняно з попереднім роком. За підсумками 2024 року реальний ВВП зріс на 2,9% порівняно з 5,5% у 2023 році [13]. Інфляційне середовище у 2024 році характеризувалося посиленням цінового тиску: річна інфляція досягла 12%. Основними драйверами зростання цін були збільшення виробничих витрат, зокрема на електроенергію, логістику та сировинні ресурси, а також зростання витрат на оплату праці. Додатковим фактором стали обмеження пропозиції, зумовлені посухою та слабким урожаєм у 2024 році, а також збільшенням експортної активності, що скоротило внутрішню доступність окремих аграрних товарів. Максимальне значення інфляції було зафіксовано у травні 2025 року, коли річний показник прискорився до 15,9%, після чого розпочалося поступове уповільнення – до 14,1% у липні 2025 року. Надалі очікується збереження дезінфляційної траєкторії, що зумовлено поступовим вичерпанням витратних шоків, а також проведенням виваженої монетарної та фінансової політики.

У зв'язку з тим, що всі внутрішні доходи бюджету повністю спрямовуються на фінансування оборонних потреб, видатки цивільного сектора критично залежать від зовнішньої фінансової підтримки. У таких надзвичайно складних умовах уряд і Національний банк України змушені постійно забезпечувати баланс між стимулюванням економічного зростання, фінансуванням бюджетного дефіциту, стримуванням інфляційних процесів, підтриманням валютної стабільності та нарощуванням міжнародних резервів.

Дефіцит інвестиційного капіталу залишається одним із ключових обмежувальних факторів розвитку бізнесу. Його посилюють відносно слабка ємність внутрішнього ринку та обмежені можливості для нарощування експортного потенціалу. Водночас банківське кредитування поступово набуває дедалі більшої ролі як джерело фінансування підприємницької діяльності.

У 2024 році спостерігалось стабільне зростання обсягів банківського кредитування малого та середнього бізнесу. Сьогодні попит підприємств на кредити в національній валюті досяг найвищого рівня з 2021 року. Ця тенденція підтримується покращенням умов кредитування, зокрема зниженням процентних ставок. Паралельно фіксується покращення якості кредитного портфеля, що проявляється у зниженні частки непрацюючих кредитів. Відновлення корпоративного банківського кредитування суттєво зменшило потребу в державних пільгових позиках. Водночас уряд продовжує реалізацію програми підтримки бізнесу «5–7–9%», запровадженої у 2020 році. На сьогодні кредитування в межах цієї програми здійснюється за пріоритетними напрямками, серед яких фінансування підприємств критичних секторів економіки, насамперед переробної промисловості та аграрного виробництва; відновлення основних фондів, зруйнованих внаслідок військової агресії; підтримка бізнесу в регіонах, де ведуться або велися бойові дії; фінансування підприємств, що надають енерго-сервісні послуги, а також будівництво й монтаж об'єктів генерації енергії та інфраструктури.

У 2024 році в межах програми «Доступні кредити 5–7–9%» було укладено понад 25 тис. договорів на загальну суму 94,7 млрд грн. Найбільші обсяги фінансування були спрямовані на поповнення обігового капіталу (23 млрд грн), підприємства переробної промисловості (23,7 млрд грн), кредити в зонах підвищених воєнних ризиків (21,9 млрд грн) та інвестиційні проекти (20 млрд грн). Таким чином, попри певний спад частки кредитів, наданих у межах пільгової програми «5–7–9%» у загальному кредитному портфелі у 2024 році, ця програма про-

довжує відігравати важливу роль як інструмент державної підтримки підприємницького сектора.

В економічній літературі зустрічаються декілька понять для опису ініціативної підприємницької діяльності – «малий бізнес» і «мале підприємництво». Згідно з одним із підходів, «малий бізнес» є ширшим поняттям, оскільки охоплює усіх учасників – продавців, покупців, працівників, а не лише підприємців. Оponentи цього підходу вважають, що, навпаки, «мале підприємництво» є ширшим, оскільки передбачає участь у сферах виробництва й обігу, а «малий бізнес» охоплює торговельну сферу [4, с. 62].

Погоджуючись із думкою автора [4, с. 62], зазначимо, що ці терміни є синонімами, та їхнє трактування не суперечить один одному.

Отже, *мале підприємництво* – це типологічна форма підприємництва, що ґрунтується на прийнятті інноваційних рішень стосовно раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, характеризується свободою вибору методів і форм менеджменту та здійснюється з метою максимізації прибутку [5, с. 123].

У статті 55 Господарського кодексу України зазначено, що суб'єктами малого підприємництва є фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які мають середню чисельність працівників за календарний рік не більше 50 осіб і річний обсяг доходу не більше 10 мільйонів євро за курсом Національного банку України.

Повнота реалізації функцій малого підприємництва на регіональному рівні залежить від виявлення економіко-соціальних бар'єрів, які можуть бути усунуті в процесі розвитку малого підприємництва, з урахуванням наявного внутрішнього потенціалу конкретного регіону (рис. 2).

МСП залишаються основним джерелом робочих місць в Україні [9]. Однак вони опинилися в ситуації, де звичні механізми управління, фінансування та розвитку мають недостатню ефективність. Однією з основних проблем є брак фінансових ресурсів. Значна кількість малих підприємств залишилася без основних джерел доходів, клієнтської бази або об'єктів власності внаслідок бойових дій. Унаслідок цього підприємці змушені скорочувати персонал, знижувати обсяги виробництва або повністю зупиняти свою діяльність.

Значна частина працездатного населення мобілізована або емігрувала, внаслідок чого виникла гостра нестача кваліфікованих кадрів, зокрема у виробничій сфері та сфері послуг. Умови праці працівників, які залишилися, є стресовими, що впливає на їхню продуктивність і ефективність. Отже, нестача працівників – це наступна основна

проблема бізнесу, наслідками якої є дисбаланс у розвитку галузей: одні галузі, зокрема ІТ, логістика, виробництво оборонного напрямку, відчувають гостру нестачу кваліфікованої робочої сили, тоді як інші, навпаки, мають її надлишок. Зазначена тенденція стане стримуючим чинником у післявоєнному відновленні.

Нестабільність законодавства під час воєнного стану, постійні зміни в податковій політиці та процедурах звітності призводять до виникнення додаткових ризиків. Підприємці адаптуються до нових змін, які не повною мірою узгоджені між собою.

Таким чином, в умовах воєнного стану бар'єри розвитку малих підприємств набули комплексного характеру, який включає фінансово-ресурсні обмеження, питання стабільності ринкового середовища, кадрового потенціалу, логістики та державного регулювання [2].

Дослідники малого підприємництва відзначають його позитивний вплив на соціально-економічні процеси в територіальних системах. Для визначення впливу малого підприємництва на розвиток соціально-економічної системи регіону доцільно приділити увагу його внутрішнім перевагам і недолікам [3, с. 12].

По-перше, у малому підприємстві управлінець і власник поєднуються в одній особі. Це може призвести до мінімізації уваги до окремих питань, однак водночас таке рішення дає змогу контролювати всі напрями діяльності підприємства. Дохід, який може отримати власник, залежить від результативності роботи підприємства, що спонукає його підвищувати ефективність господарської діяльності.

Особливістю малого підприємництва, як стверджують автори, є горизонтальні зв'язки, що передбачають взаємодію керівника та його підлеглих. Оскільки їхні інтереси збігаються, панує атмосфера не суперництва, а колективної взаємодії, адже реалізуються цілі власника та найманих працівників, які мають змогу розвивати свій потенціал і випробувати свої можливості.

По-друге, розвиток інноваційних ідей суб'єктами малого підприємництва відбувається завдяки спрощенню організаційної структури та, як наслідок, підвищенню швидкості випробування нової ідеї. На противагу малим підприємствам великі підприємства потребують більше часу та зусиль. Така інноваційність пов'язана із необхідністю актуалізації товарів на ринку, тобто створенням продукту, який максимально повно задовольнятиме потреби споживачів.

По-третє, мале підприємництво сприяє формуванню конкурентного середовища, гнучкості та мобільності ринкової економіки. Незначні товаро-

Рис. 2. Основні чинники розвитку суб'єкта малого підприємництва в умовах мінливості зовнішнього середовища

Джерело: [1, с. 32].

обіги, розмір й обмеженість ресурсів дозволяють суб'єктам малого підприємництва швидко адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та розширювати ніші на регіональному ринку завдяки використанню трудових, природних, фінансових та інформаційних ресурсів. Зазвичай до таких ресурсів великі підприємства не проявляють інтересу, тоді як малі підприємства завдяки формуванню безпосереднього зв'язку зі споживачем мають можливість швидко відреагувати на нові потреби ринку й упроваджувати індивідуалізовані методи обслуговування. Однією з важливих конкурентних переваг малого підприємства є можливість діяльності в невеликих містах і селах. Автори підкреслюють, що мале підприємство не слід протиставляти великому, а навпаки, варто зазначити їхню взаємодію, що сприяє створенню виробничо-торговельної мережі регіону.

По-четверте, збільшення зайнятості населення завдяки створенню робочих місць і підвищенню доходів сприяє формуванню середнього класу.

Таким чином, мале підприємство відіграє велику роль у демократизації ринкових відносин, пом'якшуючи соціальну напругу в суспільстві, а також формує мотиваційне підґрунтя для розвитку підприємницької ініціативи, поширюючи успішні приклади діяльності приватних підприємців.

Однак поряд із перевагами малого підприємства є певні недоліки, які водночас є стримуючими чинниками його розвитку [3, с. 12].

Першим недоліком є абсолютна відповідальність власника за результати господарської діяльності – не лише за активи підприємства, а й за все його майно.

Другим недоліком є обмеженість фінансових ресурсів, пов'язана із низьким рівнем ощадливості серед населення, наявністю перешкод у отриманні банківського кредиту, високими ставками банківських відсотків, недостатнім рівнем розвитку інфраструктури фінансово-кредитного ринку та фінан-

сового забезпечення програм розвитку малого підприємництва. Внаслідок обмеженості фінансових ресурсів більшість суб'єктів малого підприємництва обирає сферу торгівлі та надання послуг, а не інноваційну діяльність. Ефективність вкладених коштів суб'єктів малого підприємництва визначається ступенем покриття поточних витрат, а не розширенням підприємства чи проведенням досліджень.

Третій недолік – недостатній досвід адміністрації підприємства у сфері фінансів, виробництва, збуту та налагодження партнерських взаємовідносин, що збільшує час на прийняття рішень у цих сферах і, навпаки, скорочує його в тих, де управлінець є фахівцем.

Четвертим недоліком є нижча продуктивність праці порівняно із великим бізнесом. Висока інтенсивність праці досягається за рахунок подовженого робочого дня та збільшення фізичних і розумових зусиль. Виготовлена продукція при цьому може бути вищої якості, ніж продукція підприємств великого бізнесу.

П'ятий недолік – більша вразливість до несприятливих економічних факторів і впливу ринкової кон'юнктури.

На рівні регіонів показники діяльності малих і середніх підприємств (МСП) є ключовими для оцінки економічної ситуації. Для проведення аналізу їхньої господарської діяльності застосовують такі показники [7, с. 158]: загальна кількість МСП; сума валового регіонального продукту (ВРП), розрахована через внесок МСП; рівень безробіття (створення робочих місць у МСП) та інноваційна активність. Аналіз зазначених показників може допомогти у виявленні слабких і сильних сторін діяльності МСП у конкретному регіоні, а також сприятиме ухваленню відповідних стратегій підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу.

Таким чином, розуміння основних статистичних показників і тенденцій розвитку є критично важливим для формування державної політики підтримки підприємницької ініціативи.

За аналітичними даними, уперше із травня 2025 року представники сфери бізнесу переважно більшості секторів економіки надали позитивні оцінки щодо ділової активності завдяки нормалізації ситуації в енергетиці, зростанню споживчого попиту, обсягам міжнародної фінансової допомоги, забезпеченню стійкості на валютному ринку. Отже, у березні 2026 року індекс очікувань ділової активності становив 52,7 порівняно з 45,9 у лютому 2026 року. Для порівняння варто додати, що в березні 2025 року цей показник становив 51,8.

Підприємства сфери промисловості надали позитивні оцінки результатам поточної діяльності

завдяки стабілізації енергетичної ситуації та зростанню споживчого попиту.

Підприємства сфери торгівлі, як і сфери послуг, також висловили позитивні оцінки власних економічних результатів, достатньої пропозиції товарів і уповільнення інфляційних процесів.

Загалом підприємства всіх секторів очікують зростання цін на власну продукцію, спричиненого очікуваним зростанням закупівельних цін і цін на сировину та матеріали. Проте представники будівельної сфери, навпаки, очікують на сповільнення темпів зростання закупівельних цін.

Основні результати дослідження свідчать про наявність суттєвих регіональних диспропорцій у функціонуванні підприємницького сектора України. Зокрема, підприємства, розташовані у східних і південних регіонах, зазнають у середньому в 1,5 раза вищих фінансових втрат порівняно з підприємствами західної частини країни [6, с. 38].

Додатково встановлено, що приблизно третина компаній повідомляє про наявність податкової заборгованості. Найбільш негативні наслідки повномасштабного вторгнення спостерігаються у східних і південних регіонах: 18,2% підприємств сходу були змушені призупинити діяльність на період понад 12 місяців, тоді як у південних регіонах аналогічний показник становить 12,7%.

У структурі зовнішньоекономічної активності простежуються регіональні відмінності: підприємства західних і північних регіонів характеризуються вищою залученістю до експортно-імпортних операцій. Зокрема, 51,6% компаній Заходу та 37,9% Півночі здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, тоді як у східному регіоні цей показник є найнижчим і становить 33,8%.

Підприємства, розташовані у східних і північних регіонах України, демонструють найвищий рівень потреби в залученні додаткового фінансування в середньостроковій перспективі (до трьох років). Зокрема, 10% респондентів зі східного регіону оцінюють необхідний обсяг фінансування на рівні понад 3 млн дол. США, тоді як у північному регіоні відповідний показник становить 9,8%.

Водночас найбільш оптимістичні очікування щодо динаміки бізнес-обороту останніми роками було зафіксовано на підприємствах західних і північних регіонів. Так, 32,2% компаній у північному регіоні прогнозують зростання обороту на 30% і більше, тоді як у західному регіоні аналогічних очікувань дотримуються 28,2% підприємств.

Найбільш виражене зростання зайнятості прогнозується в західних регіонах України. Зокрема, 56,1% підприємств цього регіону очікують збіль-

шення чисельності персоналу, серед яких 30,3% передбачають незначне зростання до 10%, 20,2% – помірне збільшення в межах 20–40%, а 5,6% – суттєве розширення штату понад 50%.

Підприємства східних регіонів також демонструють відносно високий рівень стабільності зайнятості: близько 84% компаній заявили про намір щонайменше зберегти поточну чисельність персоналу.

Щодо очікувань фінансово-економічного стану, найбільш оптимістичні оцінки характерні для компаній західних і східних регіонів, а також частково – північних. Так, 43,8% підприємств Заходу очікують покращення фінансово-економічного становища, тоді як на Сході цей показник становить 42,2%. У північному регіоні 37,2% компаній також прогнозують позитивну динаміку фінансово-економічних умов.

У 2022 році в окремих регіонах України спостерігалось суттєве перевищення середньонаціональних показників припинення діяльності підприємств. Зокрема, у Херсонській та Луганській областях частка підприємств, що припинили діяльність, становила відповідно 7,5% та 9,3%, що істотно перевищувала середній показник по країні (2,3%).

Аналогічні регіональні диспропорції фіксуються і щодо податкової дисципліни. У Чернігівській та Миколаївській областях частка підприємств із несплаченою податковою заборгованістю становила 37,3% та 34,5% відповідно, що перевищує середньоукраїнський рівень на 31%.

Щодо структури володіння виробничими приміщеннями, загалом домінує частка підприємств, які перебувають у власності нерухомості, порівняно з орендою. У Луганській, Миколаївській, Сумській, Херсонській та Чернівецькій областях частка компаній, що володіють робочими приміщеннями, приблизно в 1,5 раза перевищує середній показник по країні. Водночас у Дніпропетровській та Харківській областях цей показник є нижчим за середньоукраїнський рівень.

У 2022 році підприємства прифронтових регіонів, зокрема Запорізької, Херсонської та Донецької областей, зазнали суттєвого скорочення чистого прибутку. Загалом у більшості регіонів спостерігалось скорочення кількості підприємств, що супроводжувалося відповідним зниженням прибутковості. Найбільш істотні втрати зафіксовано в Миколаївській, Донецькій, Дніпропетровській, Херсонській та Харківській областях.

ОБГОВОРЕННЯ

Отримані результати загалом підтверджують висновки попередніх досліджень щодо визначальної ролі малого підприємництва у формуван-

ні зайнятості та економічної стійкості регіонів [5; 8], водночас суттєво доповнюють їх актуальними емпіричними даними воєнного періоду: якщо в попередніх працях бар'єри розвитку малого бізнесу розглядалися переважно як фінансово-ресурсні та інституційні [3], то отримані результати підтверджують збереження цих обмежень і водночас розкривають новий, раніше не систематизований вимір – регіональну диференціацію наслідків війни, яка істотно посилює традиційні бар'єри в східних і південних областях порівняно із західними та північними регіонами [10].

Оригінальний авторський внесок полягає в поєднанні макроекономічного контексту (динаміка ВВП, інфляції, кредитування МСП) із мікрорівневим регіональним аналізом показників припинення діяльності, податкової заборгованості та зовнішньоекономічної активності підприємств, що дало змогу кількісно підтвердити масштаб регіональних диспропорцій (зокрема, у 1,5 раза вищі фінансові втрати підприємств сходу та півдня порівняно із заходом країни).

Обмеженнями дослідження є опора переважно на вторинні статистичні та опитувальні дані, що не дозволяє повністю врахувати швидку динаміку ситуації, а також відсутність галузевої диференціації малого підприємництва та оцінки довгострокового впливу міграційних процесів на кадровий потенціал регіонів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що мале підприємництво залишається одним із ключових чинників регіонального розвитку в умовах воєнного стану, водночас його потенціал реалізується нерівномірно та значною мірою визначається територіальною специфікою наслідків повномасштабного вторгнення. Встановлено, що бар'єри розвитку малих підприємств мають комплексний характер і охоплюють фінансово-ресурсні, кадрові, інфраструктурні та інституційно-регуляторні обмеження, інтенсивність прояву яких суттєво різниться між регіонами: найбільш вразливими є східні та південні області, тоді як західні та північні регіони демонструють вищий рівень адаптивності, зовнішньоекономічної активності та оптимізму щодо подальшого розвитку бізнесу.

Наукова значущість результатів полягає в комплексному поєднанні макроекономічного аналізу (динаміка ВВП, інфляції, кредитування МСП) із мікрорівневою регіональною диференціацією показників функціонування малого підприємництва в умовах війни, що дозволило не лише підтвердити традиційні теоретичні положення щодо

переваг і недоліків малого бізнесу, а й кількісно обґрунтувати масштаб регіональних диспропорцій його розвитку. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання виявлених закономірностей для розроблення диференційованої регіональної політики підтримки підприємництва, зокрема під час формування критеріїв розподілу пільгового кредитування, грантової та донорської допомоги.

На основі отриманих результатів доцільно сформулювати такі *практичні рекомендації*. Органам державної влади та місцевого самоврядування рекомендується посилити адресність програм підтримки малого бізнесу (насамперед «Доступні кредити 5–7–9%») з урахуванням регіональної диференціації рівня втрат і потреб у фінансуванні, надаючи пріоритет східним, південним і прифронтовим територіям. Національному банку України та фінансовим установам варто продовжити політику зниження вартості кредитних ресурсів для МСП і спрощення процедур доступу до фінансування в регіонах із підвищеним воєнним ризиком. Міжнародним партнерам і донорським організаціям доцільно узгоджувати обсяги та механізми фінансової допомоги з фактичним рівнем регіональних диспропорцій, підтримуючи насамперед відновлення виробничих потужностей і зайнятості в постраждалих областях. Самим суб'єктам малого підприємництва рекомендується диверсифікувати джерела фінансування, активніше використовувати механізми державної підтримки та розвивати експортний потенціал, особливо в регіонах із нижчим рівнем зовнішньоекономічної активності.

Перспективними напрямками подальших досліджень є галузева диференціація впливу воєнних факторів на розвиток малого підприємництва, оцінка довгострокових наслідків міграційних процесів для кадрового потенціалу регіонів, а також аналіз ефективності діючих програм державної та міжнародної підтримки бізнесу в контексті повоєнного відновлення регіональних економічних систем України. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Благодарний О. І., Толмачова Г. Ф., Квілінський О. С. Дослідження впливу регіональних особливостей на розвиток суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та право*. 2014. № 1. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2014.01.030>
2. Блага Н. В. Проблеми розвитку малого бізнесу в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-147>
3. Вахович І. М., Шейко Ю. О. Регіональний вимір стимулювання розвитку малого підприємництва: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 272 с.
4. Лихолат С. М. Концептуальне осмислення базових категорій «мале підприємництво» та «малий бізнес». *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. Вип. 53. С. 61–65. URL: <https://journals-lv.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1967/1849>
5. Міца В. В. Малий бізнес як суб'єкт економічної системи регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 123–126. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4f56f05-e1bf-4f2c-830d-aa70b2561d14/content>
6. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. *Програма розвитку ООН в Україні*. Київ, 2024. 86 с. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-impact-of-war-on-micro-small-and-medium-sized-enterprises-in-ukraine>
7. Рябоволик Т. Ф., Доренська А. О. Розвиток малих та середніх підприємств на регіональному рівні як ключовий чинник підвищення зайнятості населення регіону. *Центральноукраїнський науковий вісник. Серія «Економічні науки»*. 2023. Вип. 10. С. 156–169. DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).156-169](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).156-169)
8. Статівка Н. В., Дробязко Л. В. Теоретичне обґрунтування функцій малого підприємництва на регіональному рівні. *Таврійський науковий вісник. Серія «Економіка»*. 2022. Вип. 11. С. 95–101. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.11.13>
9. Яценко Л. Д. Сучасні проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні як основного джерела робочих місць. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2024. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/malyi-i-seredniy-business_0.pdf
10. Dligach A., Stavitsky A. Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*. 2024. Vol. 12. Iss. 12. Art. 319. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies12120319>
11. Erdiaw-Kwasie M. O., Alimo-Metcalf B., Zakaria I. et al. Small and medium enterprises (SMEs) in a pandemic: A systematic review of pandemic risk impacts, coping strategies and resilience. *Heliyon*. 2023. Vol. 9. Iss. 10. Art. e20352. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20352>
12. Naradda Gamage S. K., Ekanayake E. M. S., Abeyrathne G. A. K. N. J. et al. A review of global challenges and survival strategies of small and medium enterprises (SMEs). *Economies*. 2020. Vol. 8. Iss. 4. Art. 79. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies8040079>

13. Financing SMEs and Entrepreneurs 2026: An OECD Scoreboard. *OECD*. Paris : OECD Publishing, 2026. DOI: <https://doi.org/10.1787/075d8058-en>
14. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024: Building Resilience in Challenging Times. *OECD/EBRD*. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/3197420e-en>
15. Oklander M., Oklander T., Yashkina O. et al. Digital marketing in the survival and growth strategies of small and medium-sized businesses during the war in Ukraine. *Marketing and Management of Innovations*. 2024. No. 1. P. 15–28. DOI: <https://doi.org/10.21272/mmi.2024.1-02>

REFERENCES

- Blaha N. V. (2025). Problemy rozvytku maloho biznesu v umovakh nevyznachenosti [Problems of small business development in conditions of uncertainty]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 79. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-147>
- Blahodarnyi O. I., Tolmachova H. F. & Kvilinskyi O. S. (2014). Doslidzhennia vplyvu rehionalnykh osoblyvostei na rozvytok subiektiv maloho pidpriemnytstva [Research on the impact of regional characteristics on the development of small business entities]. *Ekonomika ta pravo*, 1, 30–37. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2014.01.030>
- Dligach A. & Stavyt'skyi A. (2024). Resilience factors of Ukrainian micro, small, and medium-sized business. *Economies*, 12(12), 319. <https://doi.org/10.3390/economies12120319>
- Erdiaw-Kwasie M. O., Alimo-Metcalfe B., Zakaria I. & et al. (2023). Small and medium enterprises (SMEs) in a pandemic: A systematic review of pandemic risk impacts, coping strategies and resilience. *Heliyon*, 10(9), e20352. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20352>
- Lykholat S. M. (2017). Kontseptualne osmyslennia bazovykh katehoriï «male pidpriemnytstvo» ta «malyi biznes» [Conceptual understanding of the basic categories "small entrepreneurship" and "small business"]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 53, 61–65. <https://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1967/1849>
- Mitsa V. V. (2018). Malyi biznes yak subiekt ekonomichnoi systemy rehionu [Small business as a subject of the regional economic system]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, 20, ch. 2, 123–126. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d4f56f05-e1bf-4f2c-830d-aa70b2561d14/content>
- Naradda Gamage S. K., Ekanayake E. M. S., Abeyrathne G. A. K. N. J. & et al. (2020). A review of global challenges and survival strategies of small and medium enterprises (SMEs). *Economies*, 4(8), 79. <https://doi.org/10.3390/economies8040079>
- OECD (2026). *Financing SMEs and Entrepreneurs 2026: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/075d8058-en>
- OECD/EBRD (2023). *SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024: Building Resilience in Challenging Times*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/3197420e-en>
- Oklander M., Oklander T., Yashkina O. & et al. (2024). Digital marketing in the survival and growth strategies of small and medium-sized businesses during the war in Ukraine. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 15–28. <https://doi.org/10.21272/mmi.2024.1-02>
- Prohrama rozvytku OON v Ukraini (2024). *Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemnytstva v Ukraini* [Assessment of the impact of war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine]. Kyiv. <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-impact-of-war-on-micro-small-and-medium-sized-enterprises-in-ukraine>
- Riabovolyk T. F. & Dorenska A. O. (2023). Rozvytok malykh ta serednikh pidpriemstv na rehionalnomu rivni yak kliuchovy chynnyk pidvyshchennia zainiatosti naselennia rehionu [Development of small and medium-sized enterprises at the regional level as a key factor in increasing employment of the region's population]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Seriya «Ekonomichni nauky»*, 10, 156–169. [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10\(43\).156-169](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.10(43).156-169)
- Stativka N. V. & Drobiazko L. V. (2022). Teoretychne obgruntuvannia funksiï maloho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni [Theoretical justification of the functions of small business at the regional level]. *Tavriyskyi naukovyi visnyk. Seriya «Ekonomika»*, 11, 95–101. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.11.13>
- Vakhovych I. M. & Sheiko Yu. O. (2016). *Rehionalnyi vymir stymuluvannia rozvytku maloho pidpriemnytstva: monohrafiia* [Regional dimension of stimulating the development of small business: monograph]. Lutsk: Vezha-Druk.
- Yatsenko L. D. (2024). Suchasni problemy rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini yak osnovnoho dzherela robochych mist [Modern problems of small and medium business development in Ukraine as the main source of jobs]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-05/malyi-i-seredniy-business_0.pdf

Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Під час підготовки роботи автори використали ШІ-асистента Claude (Anthropic) для пошуку аналітичних джерел. Автори перевірили та відредагували отримані матеріали.

Стаття надійшла до редакції / Received: 07.06.2026

Статтю прийнято до публікації / Accepted: 20.06.2026

Оприлюднено / Published: 30.07.2026